

A MAGYARORSZÁGI ZSIDÓ HITKÖZSÉGEK SZÖVETSÉGÉNEK LAPJA

Ára: 400 FORINT

78. évf. 7. szám 2023. április 15.

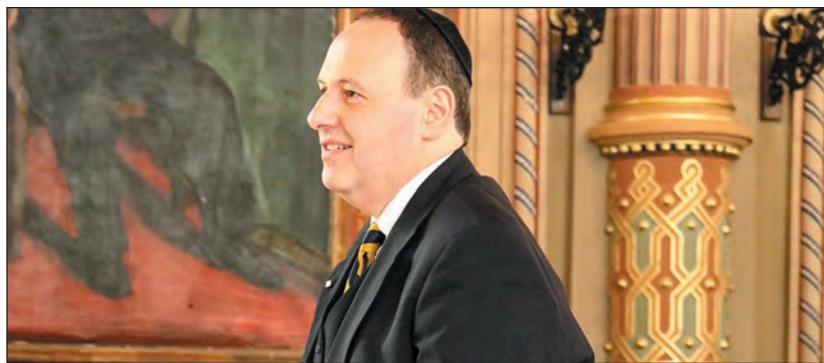
Niszán 24. 5783

ה'ג

# Újabb négy évre Mester Tamás lett a BZSH elnöke

A Budapesti Zsidó Hitközség (BZSH) közgyűlése elsőprő többséggel újraválasztotta Mester Tamást a szervezet elnökének. A kórábbi elnökkel szemben ketten indultak a választáson: Halpern György, a Frankel körzet és Gerő Péter, a zuglói körzet jelöltje. Mester Tamás 51 szavazatot kapott a 78 tagtól, így a Nagy Fuvaros utca közgyűlési küldöttje nagyarányú győzelemmel a háta mögött vághat neki a következő elnöki ciklusnak.

A Képviselő-testület az elnökválasztást megelőzően 64 igen, 1 nem, 3 tartózkodás mellett elfogadta a 2022. évi zárszámadást, a BZSH intézményeinek – Benjamin Óvoda és Bölcsőde, Scheiber Sándor Gimnázium és Általános Iskola, Külkereske-



Fotó: BZSH/Facebook

delmi Technikum és a Dávid Király Kollégium – beszámolóit.

Az elnök mellé előlárását is választott a közgyűlés. Fontos pozíció ez is, ez a testület lesz ugyanis a hitközség vezetősége az elkövetkezendő

## Az anyja a Schindler listája házában élt

**Max Friedman Lengyelországba utazott, hogy megírja a családja történetét, majd rájött, hogy híres turistalátványossággá vált az a ház, ahol édesanya a holokauszt előtt élt.**

A férfi a családja holokauszt előtti történetéről akart könyvet írni, és ehez kutatott a múltjuk után. Sikerült is megtalálnia az édesanya lakcímét a lengyelországi Krakkóból.

Amikor megérkezett a Jozefa utca 12.-be, azt tapasztalta, hogy a ház, és különösen annak gyönyörű udvara, nemzetközi turistikai látványosságá vált, miután Steven Spielberg, a neves amerikai rendező a Schindler listája című filmhez használta.

A Jozefa 12. szám alatti ház udvarát „Kazimierz legszebb udvarának”, Krakkó történelmi zsidó negyedének

nemzetközi napján indult. A kezdeményezés arra szólítja fel a holokausztúlélőket és családiakat, hogy osszák meg történetüket a soá előtti otthonukról és arról, ahogyan az általuk ismert élet egy pillanat alatt véget ért. A #MyPropertyStory hash-tag alatt zajló kampány célja, hogy felhívja a figyelmet a vészkorszak során elrabolt zsidó közösségi és magánlajdon kérdésére. Már sok túlélő és családja osztotta meg a történetét.

Kazimierz nevezetes háza 1802-ben épült kétszintes fogadónak, belső udvarral. Max Friedman édesanya és családja 1919-ben költözött oda. Édesanyját és nővérét 1944 második felében Auschwitzba, majd Bergen-Belsenbe deportálták.

„Amikor meglátogattuk az épüle-



Jozefa 12

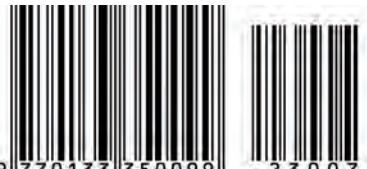
neveztek. Spielberg filmjében az épület a krakkói gettó központi helyeként szolgált, ahol sok zsidó család élt, írja a ynetnews.com nyomán a Kibic.

A filmben a németek kiszorítják az embereket a lakásuktól és kidobálják a holmijakat az erkelyéről – közben egy fiatal a lépcső alatti fülkében rejtéget a zsidó rendőrség elől egy gyerekét és az anyját.

Friedman megesztotta személyes történetét a Zsidó Kárpótlási Világ-szervezet (WJRO) közösségmédia-kampány során, amely a holokauszt

tet, megtudtam, hogy a filmet követően a ház a holokauszt történetével kapcsolatos tűrák elengedhetetlen állomásává vált Krakkóban és környékén. Nagyon erősen hatott rám ez az egész, ültem a lépcőn, és néztem a Schindler listáját a laptopon. Nagyon megindító pillanat volt ez számomra” – mondta Friedman.

„Végre találtam valamit, ami kéz-zelfogható szimbóluma számomra a családom múltjának a holokauszt idején. Édesanyám történetei Josef Mengeléről és az auschwitzi rámárról mély hatást gyakoroltak rám. Ez az egyetlen ház, amelyet anyám ismert gyerekkorában, és ez lett nagyon furcsa módon egy olyan hely, amelyet otthonomnak nevezhetnék.”



9770133350099 23007

## Számtan, avagy omerszámlálás

Mennyi hétszer hét meg egy? Ez nagyon könnyű – ötven.  
Vetés és aratás közt van idő bőven: ötven.  
Tóraadás a kivonulás után – csak ötven.  
Ne hordj össze hetet-havat, de hét hetet szabad.

Lefkovics Péter

## Több mint 400 tárgyból álló leletegyüttest találtak egy lódzi bérház felújításakor

Több mint négyszáz, feltehetőleg a zsidó tulajdonosok által a második világháború elején elrejtett vallási és iparművészeti tárgyat találtak a közép-lengyelországi Lódz belvárosában álló, 19. század végi bérházak egyikének felújításakor – közölte a lengyel média.

A 19. század folyamán jelentős iparvárossá fejlődött Lódzban a zsidók a lakosság mintegy 40 százalékát tettek ki a második világháború előtt.

A belváros Pólnocna utcájában álló ház felújításakor az épület udvarán talált leletegyüttesben vannak vallási tárgyak, például menörák, valamint olyan hétköznapi használati tárgyak, mint evőeszközök, poharak, cigaretta- és szalvétatárcsa, szalvétatartó, egy kozmetikai üvegedénykészlet. A régiségek többsége ezüstözött – tudatta a TVN24 lengyel kereskedelmi hírtelevízió.

Agnieszka Kowalewska-Wójcik, a bérház felújítását felügyelő helyi szakember rendhagyónak nevezte a leletet, mindenekelőtt a tárgyak mennyisége miatt. „Rendkívül értékes régiségekről van szó, amelyek tanúi a házban lakók történetének” – mondta el.

Közölte: a tárgyakat leltározották, jelenleg vizsgálják és restaurálják őket, ezt követően a lódzi régészeti és népművészeti múzeumba kerülnek.

A lódzi műemlékvédelmi hivatal közleményében ez olvasható: a tárgyak jelege arra utal, hogy egyszerre, feltehetőleg a második világháború elején rejtegették el őket zsidó vallású helyi lakosok.

A leletekről folyamatosan tájékoztatták a helyi zsidó közösséget, két megtalált chanukkai gyertyatartót pedig meggyűjtötték december 22-én a közösség által a városi múzeumban szervezett ünnepségen – áll a közleményben. (Lucie Szymanowska, MTI)



## Kardos Péter főrabbi: Egy el nem hangzott beszéd

Fáj, nagyon fáj!

Fáj, hogy nem tudták megvárni, míg elmegy az utolsó közülünk... már csak négy- vagy ötezen vagyunk... sokan kórházi ágyakon, leépült emlékezettel vegetálnak.

Fáj, nagyon fáj.

Alig vagyunk már, akik emlékezünk arra a napra. 1944. április 3-ára, amikor a család felnőttei ráholtak a Singer varrógépre, mások kézzel varrták kabátjainakra, ingeinkre – a sárga csillagot.

Fáj, nagyon fáj.

Fáj mint rabbinak, hogy néhány órával ezelőtt hazudnom kellett. Hazudni a 91 éves Klári néninek, aki kórházi ágyán azzal fogadott: Rabbi úr! Igaz, hogy visszajötök a nyilasok?

Ugyan, Klári néni. Honnan veszi ezt?

Hát mondják... Meg hogy össze is akarnak írni benünket. A parlamentben mondatták...

Ugyan, Klári néni! Maga elhiszi, hogy 2012-ben a magyar parlamentben ilyen elhangozhat???

Ezután rám nézett, és önkéntelenül lejjebb húzta hálóinge ujját – de azon így is átütött egy szám, egy tetovált szám.

Szégyenből vagy félelemből takarta el... ki tudja?

Fáj, nagyon fáj.

Fáj az is, hogy hazudtam. De mostantól MINDEN Klári néninek hazudni fogok.

TÓLEM ne tudják meg az igazságot. Legalább életük alkonya legyen nyugodt és tiszta.

Mi meg szégyelljük magunkat, hogy lehetővé tettük, hogy nem akadályoztuk meg, hogy rég elfeledni remélt mondatok időről időre ismét elhangozhatnak az ország házában.

És EZT hagyjuk gyermekinkre és unokáinkra – örökségül.

Kedves Barátaim!

Ránézve erre az épületre, nekünk, túlélőknek nemcsak a tervező, Steindl Imre neve ugrik be – de az első zsidótörvények szülőházának is tekintjük.



Rósó mo hu ajmér?

# Megemlékezés dr. Domán Istvánról a Rumbachban

A rabbiképző egykor professoora, Domán István születésének 100. évfordulója alkalmából emlékülést rendezett a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége (Mazsihisz) és az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem (OR-ZSE).

A Rumbach Sebestyén utcai zsinagóga lenyűgöző szépségű terében a számos nagy tekintélyű rabbi mellett az eseményt megtisztelte jelenlétével Erdő Péter bíboros is.

Az emlékülés Domán István életének három fő pillére – bőlcselet, értelemben, tudás – köré épülve foglalkozott a tudós pályájával. Ót magát is látottak-hallottak megszólalni: a kivetítőkön a vele készült interjú részletei villantották fel életútjának mozaikkockáit. Indításképpen gyerekorról szólt Fehér Márta mikrofonja előtt. Arról beszélt, milyen volt a vidéki jesiva, ahol kora reggeltől késő délutánig folyt a közös tanulás, meg arról is, hogy amikor történetesen rájuk támadt a falusi gyerekbanda, akkor azért övék volt a túlerő, és megfutamították az ellenfelet.

Heisler András, a Mazsihisz elnöke köszöntőjében tömörönen összefoglalta az egy évszázada született Domán István életét, melynek egyes részleteit a további előadók világították meg. Nem árt földézni, mert az emberi emlékezet véges, és kevesen vannak, akit tanúként még elmondhatnak.

*„Domán István már nyolc eszten-deje nincs közöttünk. A zsidó oktatásban, a jesivában és a Rabbiképző Intézetben elsajátított rabbínus tu-dását a felnőttként megszerzett kimagasló világi műveltségével ötvözve vált a klasszikus neológ rabi-bieszmény holokaust utáni kiemelkedő képviselőjévé.”*

Rabbicsaládba született. Édesapja a Páva utcai és a Hunyadi téri zsinagóga vallási vezetője volt. Domán István a polgári iskola első négy osztályá után vidéki jesivákban tanult, majd a mai Madách Imre Gimnázium elődjében érettségitett. Munkaszolgálatra hurcolták, tanulmányait csak 1945-ben tudta folytatni a Pázmány Péter Tudományegyetemen. 1948-ban szerzett summa cum laude minősítéssel bölcsésdoktori fokozatot.

Közben párhuzamosan járt az Országos Rabbiképző Intézetbe is. „Rabbivizsgáját kitűnő elővizsgájai el- lenére politikai okokból nem tehette le, túlságosan független gondolkodó volt.

A forradalom leverését követően az Egyesült Államokba emigrált, ahol hittanárként helyezkedett el. Scheiber Sándor, a Rabbiképző Intézet igazgatója 1965-ben hívta vissza Magyarországra. Csak ekkor tehette le rabbivizsgáját és avatták fel. Több városban is működött, utolsó szolgálati helye, édesapját követve, a Hunyadi téri zsinagóga volt.

1981-től volt a rabbiképző tanára, majd Schweitzer József mellett igaz-gatónéhelyettese.”

Heisler András fölidézte még, hogy a világi felsőoktatásban is részt vett: előadott az ELTE Assziriológiai és Hebreuskai Tan-székén, később a zsidó folklóról is vezetett kurzust. Történész kutató-ként elkezdte feltárnai a soá idején elpusztult magyarországi zsidóság és a jesivák történetét.

Ma már elég nehéz elképzelni, mi mindenre jutott ideje, de egyetemi munkáival párhuzamosan írta meg életrajzí ihletésű regényfolyamatát (Rettegés, Menekülés – Egy zsidó fiatalember New Yorkban és Szembe-sülés) – ezek a személyes élmények elmesélésén túl forrásunkává is váltak a korszak kutatói számára.

Élete utolsó éveiben rabbiként László Miklóssal, a Hunyadi téri körzet elnökével sikerült a nem túl jelentős számú tűlőből fantasztikus hangulatú, tradicionális, befogadó közösséget teremtenie.

A Mazsihisz vezetője végül történeti keretbe helyezte Domán rabbi tevékenységét: „Mély rabbínus tu-dása és széles körű világi műveltsége a magyarországi neológia történelmi irányzatának lényegét jelentette. Ő valóban minden emberen a Min-denható képmását kereste.”

ken megcsodálhattuk a teljesen mai, mégis formával a múltat idéző ha-talmas épületet, melynek falain be-tonba öntve negatív reliefek találha-tók, amelyek tórai idézeteket tárnak a turisták és természetesen a hívek elé.

Schöner rabbi szerint a templom falán is megörökített zsoltárszöveg akár éppen fordítója, Domán István életének kyintesszenciájaként is fel-fogható: „Örökkévaló, ki időzhet sátrabban, ki lakhatik szentséged he-gyén? Ki a tökéleteség útján jár, ki az igazságot gyakorolja és kimondja az igazat, mi szívén van.” És zárásként még hozzáfűzte: „Az egykoron többszörösen is üldözött, de mindig öntudatos rabbi elődeitől örököl szellemisé-geivel övezve teljesítette hivatását és emelkedett a magyar rabbikar legnagyobbjai közé. Nem vettük észre, hogy egy igazi legenda élt közöttünk.”

Szintén a tudományos mun-kássához kapcsolódva be-szélt a talmudtudósorl Tokics Imre, az Adventista Teológiai Főiskola tanára. Bevezetőjében a maszor-tákról ejtett szót, akit a 8–10. században elhívhatottan foglalkoztak a Tanach héber szövegénék egységesítésével, rögzítésével és mélyebb megértésével. „Domán professzor úr is ilyen tudós volt a hazai Talmud vonatkozásában. Meggyőződésem, hogy

akár évszázadok is eltelhetnek a ma-gyar zsidóság életében – ha el nem jön közben a Messias –, de munkás-sága, a Talmud kapcsolatos tevé-kenysége sem elévről, sem feledésbe merülni nem fog.”

Tokics professzor emlékeztetett arra, hogy a vallástörvényi területek bemutatásakor Domán professzor felkarolt egy elhanyagolt témát is: a sok vitára és félreértsre okot adó ún. tálió jogot, amelynek lényege, hogy a büntetési mérték igazodott az elkö-vetés súlyosságához. A közismert szemet szemért elv így alkalmas volt preventív módon befolyásolni (vagy megakadályozni) a későbbi jogszel-meket.

És még egy területről tett említést Tokics professzor – természetesen Domán rabbit idézve –: a zsidógyű-lölet a középkortól egészen napjainig a Talmud félreértséből táplálko-zott. A Talmud szövegeit Domán professzor tárgyalagosan és világosan, érthetően magyarázta, elszakí-tva ezzel is minden lehetséges anti-zemitzmus ebbére gyökereit.

Az emlékülés első részét Fekete László kántor hangja zárta, az Amar rabbi Eleazar hangzott el.

A második részben az Amerikában élő Domán-fiúk, Péter és Dávid videoüzemét láthattuk – nagyon büszkék a papájukra, a fiatalabbik már 56 után született, és ő is sajnálja, hogy nem tud magyarul.

Az emlékülés folytatását szintén zene vezette be, Szabó Péter, a Budapesti Fesztiválzenekar szólistája adta elő a Kecskeméten született, a múlt században élt Moór Emánuel szólógordonkára írt szvitjét.

Fináli Gábor, a Hunyadi téri kör-zet rabbija némi képp sajnálkozva emlékezett vissza, hogy közösen végzett munkájukban csak később érzékelte, mekkora tudású emberrel lehetett együtt. Körülbelül 300 al-kalommal mondott hetiszakasz-magyarázatot Domán rabbi. Fináli szava – „Nagyon jól tudtunk együtt dolgozni, nem volt köztünk konflik-tus” – egy zárójeles megjegyzés színesítette („Ismerve a magyar zsi-dó közéletet, ez nem szovaynós...”)

A szerénységet jellemzi, amikor valaki a saját érdeke ellen dönt. Ilyen volt, amikor Domán rabbi az orto-dox Vasvári helyett a szerényebb, de neológ Hunyadit választotta. Fináli úgy tekintett Dománra, mint



## Domán István zcl emléktáblájának felavatása

A Mazsihisz és a BZSH meghívására mintegy ötvenen jártak össze a XIII. kerületben, a Szt. István krt. 30. számú ház kapuja előtt, hogy részesi lehessék egy emléktábla-avatásnak, emlékezhezzünk a talmudtudós professzorra, dr. Domán Istvánra főrabbi születésének 100. évfordulóján.

A nagyszabású esemény szervezője Peremiczky Szilvia, az OR-ZSE Művelődési és Kultúrtörténeti Tanszékének hab. egyetemi docense, a Mazsihisz tudományos igazgatója, a Goldzíher Intézet kutatója volt. Köszön-tötte a megjelenteket, köztük Mester Tamást, a BZSH elnökét, Tóth József polgármestert, Csiga Gergely alpolgármestert, Lancz Tibor korábbi BZSH-elnököt, Fináli Gábor rabbit, a Hunyadi téri zsinagóga vallási vezetőjét, Chikán Zoltánt, a körzet elnökét, a kile tagjait, barátokat, ismerőket.

Olvassák hát Schöner Alfréd főrabbi, rector emeritus emlékező beszédének részleteit.

**Lelkütet áthatotta a Tóra szeretete, éltető ereje. Hiszen ez irányította lepte a jesivák általa oly megkapó módon írásban is ábrázolt világában. Ez éltet a soá rémségei alatt, amikor a zsidó ember életének nem volt értéke. Amikor elpusztították közösségeinket, az emberi lelkeket, a köny-veket, s talán a jövőt. A tórai szeretet vitte az Újvilágba, majd tért haza, hogy köözöttéget és népe szolgálatát válassza örökre.**

Hallgathattam az újpesti zsinagógában töltött éveiről, a majd tizenkilecezer áldozatot elveszítő újpesti közösségről, elfelejtett családokról, az egykoron viruló hitközségről, amelynek romjain különösen csillogtak a helyi zsinagóga oromzatán olvasható örökkévanásai: „mert házam az imádság házának neveztesek minden nép számára” (Jesaja 56.7).

E felismerés vezetével életének új színterére, a Nemzetközi Kereszteny-Zsidó Társaság vezetősége. Ott is öntudatosan beszél és tanított hítről, műlitről, az átörökítés fontosságáról.

Gyakran szólt élete utolsó közösségről, ahol rabbinikus munkáját végezte, a majd százhúszt esztendős Hunyadi téri templomról. Rajongásig szeretett közösségről, munkatársairól, nyugalmának évtizedeiről, amikor hosszú évtizedek némasága után magyar anyanyelvünkbe – könyvek formájában – ültette át a Talmud eszmevilágát, gondolatait, textusát.

**Megszülettek könyvei! Kilenc kötete és több mint háromszázötven publikációja önmagáért beszél. Tudományos életműve feldolgozásra vár, inspirálóan hathat a következő generáció kutatóira.**

Rabbikus munkájának integráns része volt a tanítás egyetemünkön. Évtizedeken keresztül oktatta az idősebbeket, fiatalabbakat szép szóval, a Talmud gondolatvilágának érzékelhető gyengédségével.

**Az egykoron többszörösen is üldözött, de mindig öntudatos rabbi elődeitől örökolt szellemiségeivel övezve teljesítette hivatását és emelkedett a magyar rabbikar legnagyobbjai közé.**

Nem vettük észre, hogy egy igazi legenda élt közöttünk.

Ezt követően Fekete László, a Dohány utcai zsinagóga főkántora a Kál málárácháimor recitálta, majd Tóth József polgármester elhelyezte az önkormányzat koszorúját s egy kavicsot az emléktáblánál.

Zárásképpen a jelenlévők egy része uzsonnán vett részt Darai Imre közös képviselő szervezésében.

GJ



**Schöner Alfréd avatóbeszédét tartja**

zsidó reneszánsz emberre, akinek volt eszköze és tudása a megújulás-hoz.

Utolsó előadóként Polivodáné dr. Dolinay Eszter emlékezett Domán Istvánnal kapcsolatos élményeire mint tanítvány, mint munkatárs és mint magánember.

Az emlékülésnek – melynek motorja Domán István felesége, Kat volt, akit mindenki külön köszöntött

a jelenlévők megszólításakor – két szép zárópillanata volt: amikor Fekete László kántor ismét zsoltárt énekelte, majd amikor Kálecz-Simon András átvehette a talmudkutatás tudományterületén végzett kiemelkedő tevékenysége elismeréseként a Domán-emléklapot és egy Izraelbe szóló repülőjegyet – szabad felhasznállással.

BJI

# *E m l é k o l d a l*

## Sohase mondd...

Sohase mondd, hogy ez a végső út,  
 Habár sötét felhők takarják a kék eget,  
 Az óra, melyre vártunk, oly közel van  
 S lépteink dobogják az üzenetet:  
**MI ITT VAGYUNK!**

A föld zöld a pálmáktól a hófedett részekig  
 Mi jövünk minden csapás és kín között,  
 S hol vérünk földet öntözött  
 Szívünkbe remény s bátorság költözött.

Korai napkelte világítja meg napunk,  
 A tegnapot feledjük, mi győzni akarunk!  
 De ha a nap késik, s marad a felhők mögött  
 Ez a dal adjon utódainknak hitet és erőt.

Ez a dal vérrel lett írva  
 s nem egy dal, mit madárka dalol,  
 Ezt emberek írták gránáttal kezükben  
 Összedőlt házak és falak alól.

Ezért sohase mondd, hogy az út részedre  
 véget ért,

Habár sötét felhők takarják az eget,  
 Az óra, melyre vártunk, közeledik  
 S lépteink dobogják az üzenetet:  
**MI ITT VAGYUNK!**

(Magda Marx fordítása)



**1943–2023**

Április 19-én emlékezünk meg a varsói gettó lázadásáról. A felkelők tudták, hogy képtelenek legyőzni a német hadsereget. Azt is tudták, hogy a falakon kívül nem vár rájuk sok remény. A tűz, füst, éhség és állandó német járórség szinte lehetetlenné tette harcukat. Mégis három héten át a gettó népe harcolt a „dicsőséges” német hadsereg ellen. A felkelés végén 80 zsidó partizán a szennycsatornán keresztül visszavonult a gettó falának másik oldalára, és részt vettek a további harcokban a nácik ellen. A vezetők egymással végeztek a bunkerben, hogy ne kerüljenek a németek kezére. A varsói gettó lázadása bebizonyította, hogy a gettó népe nem volt hajlandó harc nélkül megadni magát, még akkor sem, amikor tudták, hogy nagyon kevés reményük van az életben maradásra. 12.000 ezer zsidó vesztette életét a felkelésben. A német veszeségekről nincsenek adataink.

# Szegeden utcát neveztek el az ipolysági születésű Kulka Frigyesről

Még december közepén döntött Szeged közigyűlése a közterek új elnevezéséről. Január elsején hét új utcát neveznek el a megyei jogú városban, köztük egyet az Ipolyságon született s a Tisza parti városban sok évtizeden át tevékenykedő Kulka Frigyes professzorról, mellkaszbészről.

Mint a neves mellkaszbész életét kutató L. Horváth Katalin, Az utolsó

Származásuk miatt a család tagjainak a második világégés utolsó hónapjaiban tragikus sors jutott osztályrészülről. Sajnos a vészkorszak nem kímélte őket. Frigyst 1944-ben munkaszolgálatra hívták be, szüleit az év nyarán az auschwitzi koncentrációs táborba hurcolták.

Szülei tiszteletére helyezték el az Ipoly menti kisváros első botanikáját. Mindamellett a Kutak

# Tilthatják a náci szimbólumok rendszámtáblákra kerülését

Az új rendszámtáblák új lehetőségek tárházát kínálják a náci szimbólumrendszerök kreatívabb híveinek.

A Telex nyomán a Kibic írta meg, hogy néhány hónappal ezelőtt a Budapest Főváros Kormányhivatal kiadta a HH-HH-888 karaktersort tartalmazó egyéni rendszámtáblát. A hivatal ehhez kikérte a Nyelvtudományi Kutatóközpont véleményét is,

kérték, amelyen azt megelőzően az SSI-488 rendszám szerepelt.

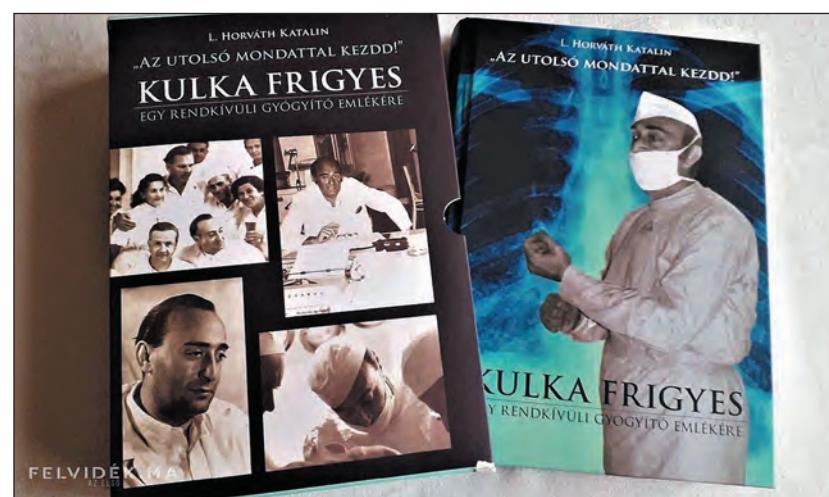
A cikk részletesen kifejt, hogy a náci szimbólumrendszerben a HH és a 88-as szám (a nyolcas a német ábécé nyolcadik betűjére, a h-ra utal) a Heil Hitler köszönés rövidített formája. Az SS (Schutzstaffel) a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt katonai és védelmi szervezete volt. A tizennégyes szám pedig ebben az



Fotó: Telex

amely szerint nem egyértelmű, hogy ez a karaktersort önkényuralmi tartalmú-e vagy sem, hiszen létezik más értelmezése is.

A kormányhivatalnak akkor az sem tünt fel, hogy a HH-HH-888-as rendszámot egy olyan gépjárműre



Fotó: Pásztor Péter/Felvidék.ma

## A kötet és a díszdoboz

mondattal kezdd című életrajzi kötet szerzője közösségi oldalán kifejtette, a december 16-ai közigyűlésen egyhangúlag megszavazta a testület, hogy Kulka Frigyes nevét viselje egy utca.

Hozzátette: már a könyv megírása során felmerült, hogy jó volna utcát elnevezni a világhíres professzorról.

Amint írja, a kezdeményezés még 2020-ban fogalmazódott meg, 2021-ben született egy hivatalos kérvény, s elindult a procedúra az önkormányzatnál. Azonban az indítványozók akkor nem jártak sikerrel.

Majd 2022-ben L. Horváth Katalin maga adta be az újabb kérvényt.

„Idén felkarolta az ügyet két nagyon kedves, agilis hölggyel, akik a polgármesteri hivatalban dolgoznak. Ők találtak egy eleddig névtelen utcát” – fogalmazott a kezdeményező a bejegyzésében.

De ki is volt Kulka Frigyes, s mi köze van a Tisza parti városhoz? Kulka Frigyes Kulka Ferdinánd és Schuber Melánia gyermekeként született 1925 januárjában az Ipolyságon. Ferdinánd édesapja, Kulka Miksa (Maximilian) szállítmányozási vállalkozóként telepedett le a városban. Ferdinánd szintén a családi vállalkozást vezette.

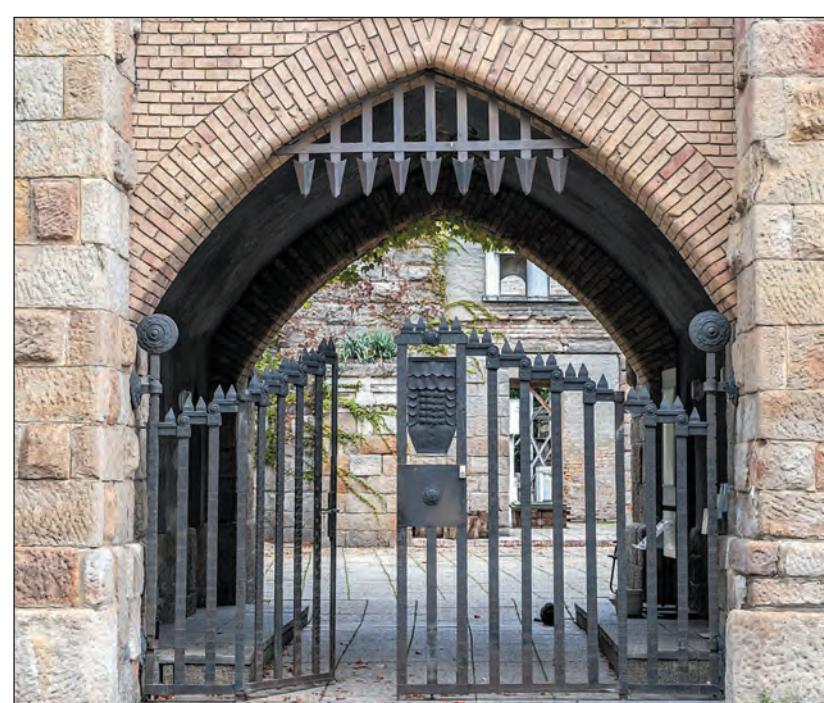
Kulka Frigyes 1935 és 1943 között volt a helyi gimnázium diákja. Fotója ma is látható a Szondi György Gimnázium folyosóján, az intézmény egyik legrégebbi érettségi tablóján.

## A Salgótarjáni utcai zsidó temető titkai

**Magyarország egyik legkülönlegesebb sírkertje, a budapesti Salgótarjáni utcai zsidó temető 1874-ben nyílt meg, a mai Fiumei úti sírkert szomszédságában. Számos síremlék a zsidó szimbólumok és a magyar népi motívumkincs elemet egyesít. A pesti zsidóság elitjének végső nyughelyéül szolgáló mauzóleumok közül a legtöbbet Fellner Sándor és Quittner Zsigmond tervezte.**

A Nemzeti Örökség Intézete (NÖRI) az idén is csatlakozott a Zsidó Kultúra Európai Napjai rendezvénysorozathoz – közölte lapunkhoz is eljuttatott sajtóközleményében a NÖRI. Szeptember 4-én vezetett sétákon mutatták be Magyarország különleges sírkertjét, a budapesti Salgótarjáni utcai zsidó temetőt.

*A Salgótarjáni utcai zsidó temető Magyarország egyik legkülönlegesebb temetője, amely a szomszédos Fiumei úti sírkerttel együtt teljes körpet ad a polgárosodó és gazdasági*



A temető bejárata

Fotó: Both Balázs / pestbuda.hu

aranykorától elő Magyarországról – fogalmazott a közleményben Móczár Gábor, a Nemzeti Örökség Intézetének főigazgatója. Hozzátette: magyarságunk, történelünk egy nagyon különleges lenyomatát találjuk meg a temető falai mögött.

A NÖRI kiemelte: a temető a magyarországi szecesszió ilyen gyűjtőhelye, ahol Lajta Béla és Maróti Géza alkotásaival találkozhatnak a látagotok. Felhívta a figyelmet a sírkert szertartási épületére és kapucipitóményére, amelyet Lajta Béla tervezett, a szecesszió korának hazai géniusza – ahogy fogalmaztak. A közleményben az is olvasható, hogy a Salgótarjáni utcai zsidó temető ismertsége korántsem akkora, mint megérdekelné, ezért a NÖRI fontosnak tartja az olyan alkalmakat, amikor ráirányíthatjuk a figyelmet Budapest egyik gyöngyszemére.

A VIII. kerületben található sírkert 1874-ben nyílt meg, és 1892-ig ez volt Pest egyetlen működő izraelita temetője. Am a kicsi, 4,8 hektáros terület a századfordulóra meg is telt. Budapest 1945-ös ostroma után ide temették át a budapesti gettó halottainak többségét. Az 1950-es évektől a temető már alig használták, az utolsó búcsúztatás az ezredfordulót követő években történt.

A temető az 1960-as években pusztulásnak indult, a sírokat szinte teljesen benőtte a növényzet, a mauzóleumokat megrongálták és kifosztották, a szertartási épület kupolája az 1980-as években omloolt be. A 2002-ben teljes egészében műemlékké nyilvánított temető 2016-ban került a Nemzeti Örökség Intézetének kezelésébe.

(Forrás: Nemzeti Örökség Intézete) pestbuda.hu

## Telefon a NÖRI-tól (?)

A mai kütyüvilágban nem biztos, hogy az van a vonal végén, aki aminek bemutatkozik.

Délelőtt csengett a telefonom, egy férfihang bemutatkozott, majd a lap előző számában megjelent szösszenetemre reagált (Aki fizet, az rendel?). Udvarias hangon tudatta, hogy a cikk végére szeretné válaszolni, mármint hogy mi szerint válogatnak a rabbik között, ha valamit avatni kell.

Elmondtam, hogy azért hívnak rendszeresen chábád rabbikat, mert ők úgy is néznek ki, mint egy igazi rabbi, és a médiában ez nagyon fontos, mármint a látvány. Próbáltam az elhunytak vallási kötődéssére hivatkozni, hiába.

Szegény Scheiber Sándor. Ó sem „nézett ki rabbinak”. De azért „er kenn epes” – tudott valamicskét, ahogy Weisz Márton, a Kazinczy egykori ortodox főrabbija mondta kollégájának egy Scheiberrel való eszmecsere után. Mint ahogy Schweitzer József sem „nézett ki rabbinak”, de ő is „er kenn epes”.

Elköszöntünk egymástól, és én most már tudom: nem elég rabbnak lenni, annak is kell kinézni... Ennyi.

kápé

A minisztérium válaszában arra is kitérít, hogy „a hivatkozott, a jelenlegi gyakorlatot szabályozó jogszabályok bár tiltják a közrend vagy közerőlcs megsértését a rendszámtáblák esetében, de nem számoltak a totalitárius diktátorok »ünneplőinek« kódrendszerével és furcsa szimbólumaival”.

Hozzátéve, hogy „amennyiben Németországban ezt a kérdést valóban megnyugtatón tudták kezelní, és azok a jogi megoldások itthon is alkalmazhatók, úgy német mintára pontosítani fogjuk a szabályokat”.

Németországban egyébként be van tiltva az KZ, az SS, az SA és a HJ betűkombináció, de az egyes szövetségi államok és körzetek egyéb kombinációkat és más náci kódokat is betiltottak a rendszámkódok. Alsó-Szászországban nem lehet HH-88, AH-18 vagy HH-1933 rendszámokat kérni, Bajorország pedig 2010 óta már nem ad ki AH vagy HH rövidítésű rendszámokat a 18, 28 és 88 számokkal kombinálva.

# Rendhagyó konferencia, rendhagyó vendégek a Rumbachban

**Különösen megrendítő esemény zajlott le a Rumbachban, ahol ugyanazon rendezvényen vettek részt zsidók és keresztyének, magyar holokausztúlők és a holokauszt alatt bűnöket elkövetett németek leszármazottai, idősek és fiatalok, tanárok és diákok, rabbik és keresztyén papok. Tanulságos nap volt szívsorító pillanatokkal.**

Az Emlékezet és remény: A hallgatás leplének szétszakítása című rendezvény a tűlélők számára megborcsátthatatlan bűnök megvallásáról és a megfisztulás felé vezető, gyötrelmekkel teli út állomásairól szólt, de nem akárhogyan. Ugyanis nemcsak szívsorító beszédek hangzottak el zsidók és keresztyének, holokausztúlők és gyilkos SS-katonák dédunokái szájából, de a programot (hangozzák bármilyen abszurd módon) dalok és táncok színesítették. Ugyanakkor a tübingeni YC tánccsoport és a Beersheva zenei csoport által előadott produkciók nem túntek blaszfémikusnak ebben a szakrális téren.

Pláne azután nem, hogy a huszonéves fiatal német táncosok a nap végen Jobst Bittner lelkész kérésére bemutatkoztak a közönség előtt. S kiderült, hogy felmenőik (dédapaiik) annak idején aktívan részt vettek a holokausztban, ártatlan emberek millióinak deportálásában és meggyilkolásában. S egészen háborzongató volt azt hallani ezeknek a fiatal németeknek a szájából, hogy számvakra a felmenők által elkövetett bűnök miatt minden felemelő és magasztos most éppen egy zsinagógában fellépni és éppen zsidó motívumokat játszani... Nem véletlenül mondta ezek után Kardos Péter főrabbi, maga is holokausztúlő, hogy a halottak után könnyebb lélekkel távozik majd a Rumbachból, hiszen a megbocsátást kérő szavak és aktusok eljutottak a szívéhez.

A programot a már említett Jobst Bittner tübingeni lelkész, a Marsch des Lebens (Menetelés az életéről) mozgalom alapítója szervezte német és magyar keresztyén közösségekkel, valamint a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségével (Mazsihisz) közösen. A közönség soraiban számos magyar diáklult (keresztyény egyházi iskolák tanulói), akiket Kiss Henriett, a Rumbach vezetője külön köszöntött, s mint mondta: ha egy zsinagógában egy ilyen rendezvényen össze tudnak gyűlni zsidók és nem zsidók a traumák kibeszélésére, akkor van remény a megbékélésre, s valóban megtörténhet annak a bizonyos „hallgatás leplének” szétszakítása egy jobb, elhelytőbb, emberibb világáért.

Kiss Henriett egyúttal megköszönte a zsidó-keresztyén párbeszédért és békés együttélésért hosszú évek óta tevékenykedő Simonyi Andrásnak, hogy nagy szerepet vállalt ennek a rendezvénynek a megszervezésében is.

**Heisler András: Köszönet érte, hogy a párbeszéddel segítetek kikövezni a békéhez vezető utat**

A megjelentek Heisler András, a Mazsihisz elnöke köszöntötte, aki többek között arra hívtá fel a figyelmet, hogy a zsidó-keresztyén párbeszéd nem a mai, modern kor jelensége, hiszen középkori feljegyzések szerint már a 13. században rendeztek hitvitákat, amelyek a korabeli Európában fontos események voltak. Igaz, az 1240-es párizsi hitvitát kevésbé az érvek hangoztatása, mint inkább a zsidók felelősségre vonása határozta meg, így a párbeszédből vádbeszéd lett, de tény, hogy a zsidóság nevében rabbi Jechiél bizonyos korlátok között lehetőséget kapott nézeti kifejtésére – tette hozzá elnök.

Mint Heisler András elmondta: a középkori zsidó-keresztyén „párbe-

szédek” leginkább azt a célt szolgálták, hogy a zsidókat kereszteny hitre tértések, ám a holokauszt óta a cél már egészen más, hiszen a párbeszéd részvétői immár elismerik egymás értékeit, s keresik azokat a köözös értékeket, amelyek az egész emberiség javára fordíthatók.

– A keresztenység nem fér össze az antiszemitizmussal, ez egyértelmű állásfoglalás volt Ferenc pápa részéről – emelte ki a Mazsihisz elnöke. – De ennél tovább is lehet menni, hiszen a monoteista vallások gyökere a judaizmus, így a keresztenység is, még hozzá annak következében, hogy kétezer éve élt egy

„Ennek az az átvitt értelme, hogy reggel, nappali fényben minden világos, ilyenkor világosan érezzük az Örökkévaló kegyét és vezetését, az éjszaka azonban a sötétség ideje, amikor nem úgy mennek a dolgok, ahogyan gondolnánk, s ilyenkor, a sötétség idején kell a hit” – fejtette ki Zév Paskesz. Majd föltette a kérdést:

– Miért úgy áll a szövegben, hogy elmondani a hitedet éjszaka? Miért nem azt mondjak, hogy a hitünket? Erre a rebbe azt mondta: ez a szöveg az Örökkévaló hitéről szól, arról, hogy az Örökkévaló hisz bennünk. És amikor visznek minket az utolsó útra, akkor az Örökkévaló hisz ben-

Jobst Bittner szóba hozta a héber „gój” (nép) szót, amelynek kapcsán azt mondta: a „gój” görögül úgy hangzik, hogy „etnosz”, ami nemzetet, népet jelent, azaz általában véve a Föld nemzeteit és népeit.

Majd azt mondta:

– Sajnos vannak olyan népek, amelyek időről időre úgy gondolják, hogy különbök másoknál, s ez a különbösségtétel a nacionalizmus melegánya. De a nacionalizmus épén olyan, mint a koleszterin: miképpen van jó és rossz koleszterin, ugyanígy létezik jó és rossz nacionalizmus. Ez utóbbi az, ami borzalmas veszélyt jelent más nemzetekre és az emberiség békéjére nézve, és ez utóbbi az, amelynek rettenetes következményeit mind egyéni, mind családi, mind társadalmi szinten ki kell beszélnünk magunkból. Nem szabad elhallgatni a bűnökét, szembe kell nézni a bűnökkel, ez az egyetlen helyes út mindenünk számára Isten és saját magunk előtt.

Felhívta a figyelmet arra, milyen borzalmas következményekkel jár, ha valaki a zsidó népet mint Izrael választott népét átkozza, merthogy képtelen helyesen értelmezni Izrael bibliai kiválasztottságát. Hiszen az antiszemita Izrael kiválasztottságát nem megbecsülik, hanem megvetik. Ugyanakkor Jobst Bittner szerint súlyos károkat okoz a közöny, az elfordulás is, vagyis az, amikor egy társadalom tagjai passzívan tűrik Izrael átkozását, az antiszemitizmust.

– A közönyösök, a nem tiltakozó társasok a bűnösök cinkosai – tette hozzá a lelkész. – Ezért történhetett meg a holokauszt, mivel a németek többsége ténienél nézte, s ugyanezért történhetek meg a deportálások Magyarországon is, ahol sokan passzívak voltak, közönyök, és nem avatkoztak közelebbről. De ha ma is passzívan figyeljük a zsidóellenességet, az azt jelenti, hogy nem tanultunk a múltból.

A megnyitót a nap folyamán műhelyfoglalkozások követték, a rendezvényt pedig összegző előadás-sorozat zárta le, amelyen beszédet mondott Hardi Titusz bencés szerzetes, a Pannonhalmi Főapátság oktatói főigazgatója, ifj. Bibó István jogtudós, filozófus, szociológus, valamint Kardos Péter főrabbi, a zuglói zsinagógákörzet rabbija.

**Hardi Titusz: Mi az ág vagyunk, de ti vagytok a törzs**

Hardi Titusz megrendült hangon elmondott beszédében azt mondta: biztosan nagyon nehéz német nyelven megszólalni, amikor a holokauszt hatmillió zsidó áldozatról kell beszélni, de nem könnyebb magyarul sem megszólalni, amikor hatszázezer magyar áldozatról és magyar elkövetőkről kell beszélni.

– Súlyosan érintettek vagyunk, ezért nem szabad elhallgatni és eltarlani a múltat. Aki át akarja írni a múltat, az azt tagadja el, hogy a magyar állam bevagonírozott több mint 434 ezer embert, és képes volt megszerezni, hogy ezek az emberek ha-



**Hardi Titusz: az egyház passzív tömeget gyártott, és az elbukott**

láltáborokba kerüljenek. Ehhez kellett a közömbös tömeg, a cinkos tömeg, a gyilkos sokaság, és kellettek azok, akik ezek után rablóvá aljasodtak – mondta Hardi Titusz.

A bencés szerzetes elárulta saját magáról, hogy ő maga „a kisebbség kisebbségehez” tartozik, a családjukban ugyanis mélyen hallgattak a zsidó felmenőkről, és arról, hogy a nagyapja Veszprémben élő három testvéret Auschwitzba deportálták. „Mérhetetlenül haragszom azokra a keretlegényekre és azokra a csendőrökre, akik gettóba zárták őket” – közhöz.

– De most az egyhárról kell beszélnem, és azt kell mondjam, hogy amikor szót kellett volna emelnie, az egyház nem emelt szót. Hallgatott. Sőt olyan gondolatokat terjesztett, s ez ügyben Prohászka Ottokár szerepével még lenne dolgunk, amelyek megmagyarázzák a közbeszédet – jelentette ki. – Az egyház passzív tömeget gyártott, és az elbukott. Holott lehetett volna másként is. Bulgáriában az egyház egy emberként kiállt a helyi zsidóság mellett, és megakadályozta a deportálásukat. Magyarországon ez nem történt meg.

Hozzájöttem, hogy voltak ugyan kivételek, ilyen volt többek között Salkaházi Sára, aki addig védte a zsidókat, míg bele nem lőttek őt is a Dunába.

– Voltak igazak, de nagyon kevésen, négyszázra teszik a számát az aktív ellenállóknak, ami 0,01 százaléka a korabeli magyar kereszteny társadalomnak – mondta a bencés szerzetes.

– De szeretném elmondani a zsidó testvéreinknek – tette hozzá –, hogy van új a nap alatt. Felnövekvőben láthatok egy új nemzedéket, amely azt mondja, azt mondjak, hogy szembefordulunk a múlttal, másként akarunk beszélni a zsidóságról, másként akarunk viszonyulni a zsidósághoz. Ennek következetében fölfedezük a hitünk gyökereit, mert igen, volt egy náráreti rabbi, és igen, az ősegyház zsidókból állt.

Hardi Titusz a jelen lévő zsidók fele fordulva végül azt mondta:

– Szeretném, ha tudnátek, hogy nekünk nagyon fontosak vagytok. Hiszen mi az ág vagyunk, de ti vagytok a törzs. A tiétek a szövetség.

**Ifj. Bibó István: A kollektív bún nem azonos a kollektív szégyennel**

Ifj. Bibó István – a nagy magyar gondolkodó, Bibó István fia, Ravasz László református püspök unokája – szerint a mély, katartikus és magas színvonalú beszédeket után neki sem könnyű megszólalnia, de el kell mondania, hogy azon kevesek közé tartozik, aki nem traumatizált, ugyanis odahaza, a családban nem hallgattak Ravasz Lászlónak a hazai antiszemitizmusban játszott szerepét.

– Sem gyermekként, sem unokáként nem vagyok traumatizált, amit elsősorban a szüleimnek köszönhetek, akik nagyon világosan látták a helyzetet, és akik az anyai nagyapámról hitelesen és őszintén beszéltek velem, nem volt hallgatás ebben az ügyben – mondta. – Ravasz László társadalmi problémát látott a zsidókérdésben, az első zsidótörvénynek ő volt az előadója a parlament felsőházában, és óvatos megszorításokkal ugyan, de megszavazta. El kell mondjam azonban, és nem mennegetni akarom, de Auschwitz után ő maga is belátta, hogy mit tett, és nagyon megbánta. Ifj. Bibó István úgy fogalmazott: számára manapság az jelenti a legnagyobb gondot, hogy tanárként a diákoknak miképpen magyarázza el, mi a különbözőség a kollektív bún és a kollektív szégyen között.

– Ma Magyarországon a társadalom nagyobbik fele hárítja a problémát, és nem tesz különbösséget kollek-



náráreti rabbi, aki nem a törvények előtlenséért, hanem azok betartásáért prédikált.

Heisler András úgy fogalmazott: a mindenkorai politikai hatalom részéről a történelmi emlékezés kategóriája szenzitív dolog, pedig a történelmet soha nem szabadna napi politikai szempontok szerint átrendezni. A Mazsihisz elnöke idézte a már említett Kardos Pétert, az egyetlen magyarországi holokausztúlő rabbit, aki egyszer azt mondta: hosszú volt az út a Nostra Aetateig, amely eltörölte a katolikus liturgiából a judaeorum perfidiát, vagyis az „álnok zsidó” kifejezést. De ugyanolyan nagy utat kellett megtenniük a zsidóknak is, amikor napi imádságukban megváltoztatták azt az áldásszöveget, amely eredetileg úgy szólt: áldott legyen Az, aki nem teremtett minket gójnak – helyette az új szöveg így hangzik: hála, hogy zsidónak teremtett bennünket.

Beszédét azzal zárta: ez a találkozó legyen egy olyan út állomása, amely békesebb, nyugodtabb világhoz vezet, megköszönhetően továbbá a német szervezőknek, Jobst Bittnernek és munkatársainak, hogy segítettek kikövezni azt az utat, amely a közös értékek elfogadásához és egymás megértéséhez vezet.

**Zév Paskesz: Az Örökkévaló hisz bennünk**

A rendezvényen beszédet mondott Zév Paskesz rabbi, a Magyarországi Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség (MAOIH) főtitkára is, aki előljáróban elmondta, hogy utoljára több mint negyven éve járt a Rumbachban, amely akkor még romos volt, s a mostani, felújított állapotában most látja először.

Zév Paskesz egy lengyelországi chászid rebbéről és tanítványairól szóló történetet mondott el, akiket deportáltak és gázkamrába kényeztettek, s közben a tanítványok azt kértek a rebbétől, hogy adjon nekik tanítást, amely megerősítő őket. Hiszen mindenkorán tudták, hogy a viaszik őket... Egyetlen chászid maradt életben közülük, tőle tudjuk – tette hozzá Zév Paskesz –, hogy mi volt a rebbé utolsó tanítása.

A rebbe azt mondta: Úgy áll a 92. szöltárban, hogy elmondani reggel a kegyedet és a hitedet éjszaka.

nünk, azaz hisz benne, hogy nem felejtjük el őt. Ez volt a rebbe utolsó tanítása.

Végül kiemelte: az, hogy ma ilyen sokan eljöttek ide, azt mutatja, hogy az Örökkévalónak van miben reménykednie.

**Jobst Bittner: A nacionalizmus olyan, mint a koleszterin, van belőle jó és rossz**

A Marsch des Lebens (Menetelés az életéről) alapító lelkészé, Jobst Bittner a hallgatóságnak azt mondta: megérte, ha német beszéde sokakban visszatetszést szül, hiszen a ma élő németek felmenői voltak felelősek a holokausztért, hatmillió zsidó áldozat meggyilkolásáért.

De felhívta a figyelmet arra: bár olyan németek is jelen vannak ebben a zsinagógában, akiknek a nagyapái, dédapái a legszörnyűbb tetteket követték el, viszont ezek az emberek most azért állnak itt, hogy felmenőik bűneiért kifejezzék a bánatukat, és nemcsak érzelmekkel, szavakkal, hanem tettekkel is, ezért döntötték úgy, felelemek a hangjukat az antiszemitizmus ellen, s aktívan részt vesznek az antiszemitizmus elleni fellépésben.

– Hiszem, hogy az Isten mindenére áldást helyezett. minden nemzetnek megvan a maga áldástörténete egy-egy nemzettel kapcsolatban is – fogalmazott Jobst Bittner. – Miképpen a nemzeteknek van áldástörténetük, úgy a nemzeteknek megvan a saját áldozattörténetük is, amikor egy-egy nemzet tagjai úgy érzik, hogy nemzetük áldozattá vált. Ám a nemzetek és országok áldás- és áldozattörténetén túl létezik bűntörténet is, egy-egy országnak megvan a maga saját bűneinek története. Fontos rávilágítani arra, hogy ezen a három szinten mi zajlik.

Mint kifejtette, ha egy történelmi traumát vagy elkövetett történelmi bűnt a családban vagy a társadalomban nem beszélnek ki, akkor az elfojtás súlyos lelkei következményekkel járnak.

Az ilyenfajta elhallgatásról Jobst Bittner kifejtette, hogy annak meglátása szerint őt szintje létezik: személyes, családi, egyházi,

# Ortodox rabbi egy neológ zsinagógában

## Szántó-Várnagy Binjomin

1987-ben születtem Budapesten, erős zsidó identitású, de nem vallásos családba. Elsősorban a nagyszülők hatására évente két ünnepet megtartottunk családilag: a peszáchot (széderestét) és a jom kippurt.

Iskoláskoromról kezdve szembe kellett nézniem azzal a nehézséggel, hogy a humán és a rágók egyaránt motiváltak. Mindmáig nem tudtam magamat egyik skatulyába sem berakni. Réalt téren a programozásban, humán téren a zenében, dalokban kerestem az utamat. Báruh Hásém, hálá a Teremtőnek, hogy a Tórában és a zsidó vallásos életműdban olyan útra letem, amiben ez a kettő nem számít ellentmondásnak, ugyanakkor korábbi érdeklődéseimet is megőriztem. Az egyetemi éveim alatt fordult érdeklődésem óseim hagyományára felé. Harmadéves matematikusként iratkoztam be a rabbiképző kántor szakára, majd a Páva utcai zsinagóga kántora voltam 2010 és 2014 között. Ezt követően az ortodox hitközség tagja-ként folytattam utamat.

Talmudi tanulmányokat Budapesten, a Lativ Kolelben folytatottam 2012 és 2017 között, majd 9 hónapot töltöttem Jeruzsálemben, az Or Száméach jesiva Béth Midrás programjában. 2018 nyarától 2023 januárjáig a berlini ortodox rabbiképző hallgatója voltam. Jelenleg a Béth Jehuda zsinagóga rabbija vagyok.

Az írás és a nyilvános beszéd sosem feszélyezt. Emlékszem, hogy amikor az első fogalmazásóra volt az iskolában, láttam magam körtől az összes tanulót, ahogyan kínakeserves szenvedések közepette próbálnak magukból egy szöveget kicsikarni. Én viszont kifejezetten élveztem, hogy leírhatom a gondolataimat.

Ezeket azért is fontosnak tartottam hangsúlyozni, mert a Chovot HáLevárot könyv is tanítja (4:3:61), hogy már egészén kicsi korban megmutatkozik, mire teremtette az embert a Teremtő, és életbevágóan fontos, hogy azt is válassza. Sajnos rendszeresen látok magam körtől olyanokat, akik ezt a nagy alapelvet figyelmen kívül hagyják, megkeserítve ezzel a saját maguk és környezetük életét. Annyiféle terület van az életben, amiben az ember jó lehet! És minden embernek megvan az a kevés, amiben ő jó. Igyekezzen tehát olyan életpályát választani, ami ezzel összhangban van.

Később kezdtem néhány rövidebb könyvet felvenni diktafonra: a Choféc Cháimmal kezdtettem, és valamivel később követte Rámcchál két népszerű műve: a Meszilát Jesárim és a Derech Hásém. Nem gondolom, hogy héber-tudásom kifogástalan volt abban az időben, valószínűleg szégyellennél visszahallgatni ma az akkor olvasásomat. Mindenesetre arra jó volt, hogy nyomás alá helyezzem magamat a rendszeres felvételek által, hogy elolvassam, befejezzem, és – legalábbis a diktafonnak – valamennyire el is magyarázzam, így megértem ezeket a műveket.

Azután jött a Daf Jomi. Ebben az egyik legsikeresebb nemzetközi tanulóprogramban a résztvevők 7 év leforgása alatt az egész Talmudot átvesszék úgy, hogy minden nap egy oldalt/egy órát foglalkoznak vele. Ez a program nem való bármilyen felkészültségű tanulónak, de lelkes kezdő voltam, bátorítottam a kezdeti sikereket, és valóban, többször is beletört a bicskám. Viszonylag hosszú hónapokon keresztül sikerült tanulótárral (Hegediús Pállal) minden reggelől ima előtt egy órát tanulunk. De ezáltal nem vettük át az egész oldalt, csak egy rövid, kiválasztott részletet belőle. Ennek a tanulásnak a végeredményét délutánomként fel is vettetem, eleinte diktafonra, majd videóra.

Már házas voltam, amikor kimentem a jesívába. Az összefüggés ennél erősebb: az első napon, amikor le-

mentem a Lativba Talmudot tanulni, aznap ismerkedtem meg, ugyanott, jövendőbeli feleségimmel, aki nem sokkal később meg is kértem a kezét. Ezt nem tartom véletlennek. Így nálam kimaradt az a klasszikus forgatókönyv, ami a legtöbb böhernél (nem házas fiúnál) megvan, hogy a jesiva gondjukt viseli, szállást és el-láthat kapnak, cserébe 3 „széder” tanulnak: délelőtt, délután és „éjszaka” – vagyis vacsora után is még 1-2 órát. A mi jesivánkba (Or Száméach) több házas tanulót is felvettek, őket azonban a vacsora után hazaengedték.



Később, amikor már a berlini rabbiképzőben tanultam, ott is megpróbáltam jegyzetet írni. Az is sok időt vitt el, de nehezen becsülhető meg a haszna. Használó kudarcos kísérlet volt, amikor újrakezdték a Daf Jomi ciklusát, és a nagy lelkesedésben ismét megpróbáltam csatlakozni. Akkor már egy külön programot fejlesztettek, kifejezetten a memorizálást elősegítendő, Zichru („emlékezzelek”) néven, és egy jó ideig lelkesen csináltam – egészsen addig, amíg ismételten nem éreztem azt, hogy ez sajnos nem tapad meg úgy a fejemen, ahogyan remétem.

A klasszikus válasz erre a fejtéssel problémákorre az ősi bölcsesség: ismétlés a tudás anyja. Vagy ahogyan a Talmud megfogalmazza: „aki csak tanul, de nem ismétel, az olyan, mint aki csak vet, de nem arat” (Szanhedrin 99a). A baj csak az, hogy ebben sem láttam magam előtt igazán jó és működő példát. A jesivában délután-nak általam átismételtük, amit reggel tanultunk, de mégsem éreztem stabilnak az emlékezetemet.

Akkor há hogyan is kell tanulnunk úgy, hogy elvezük, és ne is érezzük magunkat túlságosan gyengének a fejtéssel miatt? A magam számára azt a választ találtam, hogy egy-egy konkrét, korlátozott témára fókuszálok. Vadászom az olyan kérdésekre, amik érdeklődést és kíváncsiséget ébresztenek bennem, mert csak ezek nyitják meg az elmét. Csak akkor fogunk figyelni a Tóra válaszára, ha az eredeti kérdés számunkra is húsbavágó. Ezért nehezebb számomra a „faltól falig” típusú tanulás.

Egy nagy halachatanító kérdezte egy választó iskola osztályában, hogy kinek mi a kedvenc téma. Megfigyelte, hogy a halachánál teszik fel a legkevesebben a kezüket. Elmondta, hogy ez pontosan azért van, mert az emberek hajlamosak „szabálylistá-ként” tekinteni a halachára. A helyes látásmod ezzel szemben az, hogy a legősibb szövegeinktől az itt- és-most-mi-a-teendő-ig eljutó hosszú, vitás láncolat.

A muszár [etika] és filozófia műveiben erősen válogatok. Talán pont azért vagyok annyira kritikus ezekkel szemben, mert annyira kiemelkedően érdekelnek. Muszárban a kritériumom: csak olyat fogodok el, ami gyakorlatias. A szerzők hajlamosak idealizálni. Ettől menekülök. A filozófia pedig mély kérdésekkel foglalkozik, de néha elrugászkodnak a józan rációtól – ezeket inkább átugrom.

Annyit kell tanulni, hogy legyen mit átadni. A tanulás egy életforma, nem azért csinálja az ember, hogy taníthasson, hanem azért, mert izgalmas számára a Tóra. Ez egyébként egy olyan fontos alapigazság, ami kül-

földön már jól ismert, de Magyarországon még nincs elégbe bevívóda a köztudatba: ahhoz, hogy a Tórat tanuljam, nem kell rabbinak lennem. Ha ma valaki Magyarországon Tórat akar tanulni, akkor az valószínűleg a rabbiképzőbe fog beiratkozni. Külföldön ezzel szemben a nem rabbi tóratanulót úgy ismerik, mint „ben Torá” [a Tóra fa]. Sok ben Torára lenne szükség itthon. Nem kell, hogy rabbik legyenek, de tanulják, tanítás és szeressék a Tórat, legyen az életük fontos része. Nem azért kaptuk a Teremtőtől, hogy szenvendjünk a tanulásától, hanem azért, hogy örömtől leljünk a fényességeben.

Az igaz, hogy én egy ponton úgy döntöttem, teljes állásban, rabbiként foglalkozom a Tóraval. Tétem ezt azután, hogy már sok éven keresztül tanultam az egyetemen, megszereztem a diplomámat matematikából, és dolgoztam a fizika/adattudományok PhD-men (melyet később, már a rabbiképző végzése közben, sikrelteljesítettem). Mindig is az lebegett a szemem előtt, hogy olyasvalamit csináljak, amivel azonosulni tudok. Nem tagadtam meg a múltamat! Viszont azt láttam, hogy amiket a tudományos életben csinálnék, azt megténné helyettem más is. A magyarországi zsidó vallási életnek viszont kifejezetten szüksége lenne az erősítésre – nem feltétlenül tőlem, de ha hozzá tudok járulni, akkor igyekszem.

Ugyanemmiatt nem választottam azt az utat, mint megannyi jó ismerősnő és barátom, akit egy-egy külföldi, már létező, erős vallásos közösségekben csatlakoztak. Meggyőződtem, hogy ez súlyos hiba, és rövid távú gondolkodásra vall (és nehéz szívvvel, de leírom, hogy valamelyest a közösségen iránt érzett felelősséggel hiányára is). Megértem, hogy maguknak és családjuknak a lehető legjobbat szeretnék, viszont azaz nem számolnak, hogy ha képesek lennének közösségen gondolkodni és összefogni, akkor az összszem élément csinál törédekéből már évtizedek óta itt helyben olyan közösségekben lenne, ami minden alapító családoknak, minden később csatlakozó érdeklődőnek nagyobb hasznára válna, mint bármilyen más, külföldi közösség.

A külföldön töltött éveim alatt fontosnak tartottam, hogy legyen valamilyen online kapcsolat a magyarországiakkal, hiszen kezdetől fogva az volt a terem, hogy visszatérök. Több próbálkozásom is volt erre. Ami sikeres lett, az a hetiszakasz. minden évben egy magyarázót választok ki (eddigiek: Rási, Chátam Szofer, Neciv), és az ő kommentárjaikból válogatok össze egy csokorra valót. Nagyon jónak tartom a technológiát, hogy ezeket a magyarázatokat meg lehet jeleníteni a képernyőn, előben követni a szöveget, és utána külön linken hozzáérni a tannakhoz, a forrásgyűjteményhez a Sefaria oldal jövölköből.

A másik projekt egy nagy meglepetés: a TikTok-csatornám. Valószínűleg én magam vagyok a legjobban meglepve azon, hogy ilyen irányban alkultak a dolgok. Az egész azzal kezdtődött, hogy megfigyeltem a YouTube által felajánlott videókon, hogy szinte minden egyháznak komoly csatornája és követése van (sőt, még az antiszemitaknak is!). Nem voltam hajlandó elfogadni azt a magyarázatot, hogy az emberek minden akarnak hallgatni, csak a Teremtő Tóráját.

A legutóbbi hetekben ért az a megtiszteltetés, hogy felkértek a Béth Jehuda (Rabbiképző) zsinagóga rabbijának. Berlinból való visszatérésem után, hálá a Teremtőnek, számos lehetőség közül választhattam, és sok jó tanácsadó és mentor véleményét igyekeztem meghallgatni, valamint a saját első számú szempontomat: hol és kinek tudok a lehető legjobban a hasznára valni? Így esett a választás erre a közösségre, mely jelentős és dicsőséges műlttal, kiváló infrastrukturálval és maroknyi lelkes, fiatal, támogató közösséggel rendelkezik, aikik azonnal nagy szeretettel fogadtak.

## A vallási vezető kinevezése az OR-ZSE beleegyezése nélkül történt

**Az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem zsinagógájában működését megkezdő ortodox vallási vezető, Szántó-Várnagy Ádám alkalmazásához nem kérték az OR-ZSE beleegyezését és véleményét. Bár a zsinagóga az egyetem tanzsínagógája, a közössége a Budapesti Zsidó Hitközség körzeteként funkcionál – fogalmaz az OR-ZSE általános rektorhelyettese által jegyzett alábbi közlemény, amelyet teljes terjedelmében közlünk.**

### Közlemény

Egy ortodox vallási vezető kinevezése az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem épületében működő Béth Jehuda zsinagóga élére érthetően megörkönyödést és vitát váltott ki a neológ zsidóság számos támogatója és képviselője körében. Noha Szántó-Várnagy Ádámot személyként, tudásáért, elkötelezettségeért, munkájáért az Egyetem vezetősége tisztelettel és szívesen együttműködik vele, a félreértesek elkerülése érdekében mégis szükséges leszögezni, hogy a kinevezéssel kapcsolatban az OR-ZSE vezetőségének nemhogy beleegyezését vagy véleményét nem kérték, de hivatalosan a mai napig nem is tájékoztatták róla. Az Egyetem vezetősége korábban már tett javaslatot az OR-ZSE-n végzett, a neológia hagyománya iránt elkötelezettséget, az OR-ZSE-n jelenleg a doktori tanulmányokat végző rabbi kinevezésére az egyetem tanzsínagógájába. E javaslat különböző okokból végül nem került elfogadásra.

Noha az OR-ZSE jelenleg hatályos Alapító Okirata és SZMSZ-e szerint elmeletben a Béth Jehuda valóban az egyetem tanzsínagógája és az „egyetem integráns” része, sőt „a tanzsínagóga berendezésének bármilyen jellegű változtatása kizárolag az Egyetem és a tanzsínagóban működő hitközség vezetésének egyetértésével, a fönntartó jóváhagyásával történhetik” (SZMSZ 59. §), azonban a valóság a gyakorlatban az, hogy az utóbbi években a zsinagógi közösségen teljesen önálló BZSH-körzeteként funkcionál, és az OR-ZSE vezetőségének semmilyen beleszólása nincs a zsinagóga életébe.

Balázs Gábor általános rektorhelyettes



Balázs Gábor

### „Megrökönyödők és vitázók”

**Heisler András, a Mazsihisz elnöke válaszol az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem zsinagógájába kinevezett ortodox végzettségi vallási vezető kapcsán felmerült kérdésekre.**

Tisztelt Balázs Gábor Rektorhelyettes Úr, Kedves Barátom!

A Béth Jehuda zsinagógi közössége az utóbbi években – mint író – teljesen önállóan, a BZSH körzeteként működik, így az OR-ZSE vezetésének formálására nincs beleszólása a zsinagóga életébe. Ezért nem kapta hivatalos értesítést, utólag belátom, kaphattal volna. Korábban az OR-ZSE tanzsínagójaként a közösséggel közvetlenül a Mazsihiszhez tartozott. Érdemes megkonzultálnod ennek a változásnak kezdeményezőjével, miért tartotta fontosnak az átalakítást. Én akkor sem értem, és ma sem tudom az okát.

Az OR-ZSE vezetésének véleményét hivatalos formában ugyan nem kérte ki senki, de Binjomin rabbi (Szántó-Várnagy Ádám) beszél az OR-ZSE vezetőivel, sőt az esetleges együttműködés lehetősége is szóba került az egyetemmel, természetesen a zsinagógi rabbiteendők említése mellett. Mi be-

(Folytatás a 7. oldalon)

Mindnyájunk közös reménye, hogy a heti egyszeri, péntek esti imaalkalmunkat mihamarabb ki tudjuk bővíteni, a közösségi életet és a tanulási lehetőségeket felfrissíteni – természetesen a közösség tagjaival lefolytatott személyes egyeztetések nyomán haladva.

Az a tény, hogy ez a zsinagóga a neológia egyik szimbolikus intézményének a része, én pedig ortodox intézménytől kaptam a rabbidiplomámat, nem minden – zsinagógi közösségekben kívüli – hitesstvérünknek nyerte el egyértelműen a tetszését. Az ő figyelmükbe szeretném ajánlani, hogy a neológia saját hivatalos öndefiniciója szerint a kezdetek óta a Tóra, a Talmud, a zsidó hagyományok, a halacha, a Sulchán Áruch alapján áll. A pontos megfogalmazásnak léteznek ugyan különböző változatai, de ami az egészről számomra fontos, az az, hogy bármely külföldi zsidó közösségen ez a választóvonal, az egyetlen kritérium ortodox és nem ortodox (reform/konzervatív/liberális) között: kívánjuk-e a Tórát és annak hagyományos, rabbinikus értelmezéseit magunkra nézve kötelező, isten törvényként vállalni, vagy arra csak emberi hagyományként tekintünk? E megkülönböztetés szerint a neológia bármely öndefiniciója inkább áll az ortodox oldalon – a szó külföldi értelmében.

Tudjuk azonban, hogy Magyarorszá-

gon más a helyzet. A „magyar” definíció inkább ez lehetne: a neológ a könnyítő rabbinikus véleményeket kívánja követni, az ortodox pedig a szigorítókat. Ha ez így van, akkor nekem semmi bajom nincs azzal, hogy neológ rabbilegylek. Hiszen mi azt a hagyományt kaptuk mestereinktől, hogy az ember a szigorításokat igyekezzen saját magára vonatkoztatni, míg a közösségi tagjainak könnyítések igyekeznek körszűkítésben.

Még pontosabban: a rabbinak minden embert a saját, egyedi szintjéhez kell mérnie. Ami az egyik számára el fogadható könnyítés, az a másik számára már nem az

## A kairói geniza rejteleye

A geniza olyan elktölönített helyiségek, melyben olyan szentírási szövegeket, írásokat tároltak, amelyeken Isten neve szerepelt, és emiatt tilos volt eldobni, megsemmisíteni. A leghíresebb a kairói geniza, melyben 240 ezer, a 9–19. század között keletkezett írást találtak. A 882-ben épült Ben Ezra zsinagógához tartozó kamrát Jacob Saphir fedezte fel 1864-ben és Solomon Schechter tanulmányozta először.

Az iratok között a legérdekesebbek a responzumok (Selot uTesuvot). Ilyen például Háj ben Serira babilóniai gáon (939–1038) döntése is Tüdélaj ben Bárziláj nem zsidó rabszolgánőjének és két fiának sorsáról, melyet a kairói Fostat kerületből kérte a helybeli rabbinitus bíróság. Háj ben Serira a mai Irak területén élt, 998–1038 között a pumbeditai jesiva vezetője volt, híres törvénnyel, teológus, filozófus, nyelvész és költő.

Tüdélaj ben Bárziláj a 9. században a Közel-Keleleten szétszórt zsidó közösségek világi vezetője volt, és Kairó Fostat negyedében székelt. Történetünk idején idős férfi lehetett, felesége és felnőtt fiai, lányai voltak.

Akkoriban háború zajlott az egyiptomi Muhammed bin Tugdzs kalifa és a babilóniai Buvajhida kalifa között. Az egyiptomi kalifa legyőzte a babilóniai kalifát, aki elesett a harcban, felesége és két lánya pedig az ellenség udvarába került. Az idősebb lányt az egyiptomi kalifa ismeretlen okból Tüdélaj ben Bárzilának, a nagy tekintélyű, idős világi vezetőnek „ajándékozta” rabszolgákat. Abban a korban ez nem okozott semmilyen családi vagy a vezető megítélesét érintő problémát.

A Háj gánonhoz intézett tényismertésben az is szerepelt (vagy szerepelhet), hogy a Tüdélaj ben Bárziláj udvarába került ismeretlen nevű hölggyét két fiút szült a férfinak. Tüdélaj ben Bárziláj azonban rövidesen meghalt. A világi vezető felesége ezután a helybeli rabbinitus bíróságánál bejelentette szándékát, hogy el akarja adni az említett muszlim rabszolgánót annak két, 5–6 éves fiával együtt. Feltételezhető, hogy azért volt szüksége a bejelentésre, mert a férjének ajándékozott rabszolgánő muszlim volt. A fostati rabbinitus bíróság nem akarta vagy nem merte magára vállalni a döntés ódiumát. Az volt a kérdés, hogy az akkor világ rabszolgáságra épülő társadalmi normái vagy a zsidó vallási törvény kapjon-e prioritást. Konkrétan a „...de ne legyen hatalma idegenek eladni, miután hűtlénül bánt vele...!” (II.M. 21/8.) törvényről van szó.

A „miután hűtlénül bánt vele...!” arra vonatkozik, hogy Tüdélaj ben Bárziláj nem nyilatkozott arról, milyen státuszban tartotta házában a muszlim nőt.

Mint rabszolgatartó az akkor törvények értelmében rendelkezett a rabszolgánő testével, a zsidó étika viszont a nemi aktust úgy értékelte, hogy a nő a férfi felesége lett. A problémát az okozta, hogy a nő muszlim volt. A körülmenyeket figyelembe véve a két gyerek anyuk jogán is muszlimnak számított.

Az akkor érvényes törvények alapján az asszonyt el lehetett adni gyermekeivel együtt. Ennek viszont elég kevés esélye lehetett. Ki akart volna rabszolgánőt venni két kiskorú gyermekkel? Ha viszont a gyerekeket elszakítják az anyuktól, nagy dilemma, hogy mi történt volna a két ifjúval. Az eladt vagy elrabolt kiskorú fiúkat rendszerint kasztrálták, és a kalifák, törzsi vezetők udvarában lévő „asszonyok házába” kerülhettek mint a feleségek és ágyasok őrzői.

A kérdés elbírálását a fostati vallási bíróság az akkor vallási vezetőre, Háj gánon bízta.

A válaszlevél (ahogy napjainkban is) tartalmazta a kérvény szövegének rövid ismertetését, a döntést, és annak indoklását a megfelelő szentírási hivatalozással. Ezután a döntés kötelező jogi érvényt kapott. A válasz, amely rövidesen megérkezett, az egyedüli relevancia, amit a történetből ismerünk. A gáon válasza rövid és kategorikus: „Az asszony Tüdélaj ben Bárziláj asszonya, a két fiú a fiai. minden öröklési és vagyonmegosztási kérdésben arányosan részesülnek.” Az indoklás egy tórai szöveg (II.M. 21/10) sajátságos értelmezése: „Ha más nőt vesz magának, táplálékát, ruházatát és házassági igazát ne vonja meg tőle.”

A történetnek még nincsen vége. Ugyanis a kéziraton szerepel egy feljegyzés. Valaki – talán évekkel a történetek után – gyakorlott, szép frással a kézirat margójára egy kiegészítést tett! Rövid, egyszerű mondat. Szerzője fontosnak tartotta, hogy az utókor megtudja, mi lett a vége ennek a történetnek! És ez a legszebb a történetben... Olyan emberi, olyan felemelő.

Ez került utólag a kéziratra: „Az asszony örökösi jogon a házban maradt, két fia neves rabbi lett.”

A Babilóniai Talmud talán legtöbbször idézet mondata: „Aki megment egy életet, egy egész világot ment meg!” (Misna, Szánhedrin 4/5.)

Szerdócz J. Ervin főrabbi

## A vallási vezető kinevezése az OR-ZSE beleegyezése nélkül történt

(Folytatás a 6. oldalról)

Széltünk erről, és jelezted, hogy elég bátor döntés egy ortodox végzettségű rabbit szerződtetni a neológ OR-ZSE-ban működő neológ Béth Jehuda közösségehez. Igazad van, ebben is egyetértek veled, de mi nem riadtunk meg akkor sem, amikor egy modern ortodoxa bíztuk az OR-ZSE-t, és nem bántuk meg a döntésünket. Sokat teszel az egyetemről, a Mazsihisz továbbra is számít elkötelezettséggel. Tisztában vagyunk azzal, hogy sokszor minden lehetetlen körülmenyek között kell dolgoznod neked és munkatársaidnak, köszönet érte, és sokszor erőnön túl igyekszünk az OR-ZSE működési feltételeit biztosítani.

Mint írod, a rabbi kinevezése megrökönyödést és vitát váltott ki a neológia képviselői között. Nyilván a „megrökönyödők és vitázók” nincsenek tisztában számos tényivel, amelyekre fel szeretném hívni a figyelmet. Binjomin rabbit – tekintettel arra, hogy nem OR-ZSE rabbidiplomával rendelkezik – Alapszabályunk szerint vallási vezetőként foglalkoztatjuk. Binjomin rabbit nem az úrből jött ismeretlen, hanem korábban a neológ közösséget aktív tagjaként funkcionált neológ zsinagógában, imádkozott, reggelenként sokszor velem együtt, Lágymányoson. Binjomin rabbit polgári diplomával, doktori végzettséggel rendelkezik, OR-ZSE kántortszakot végzett, és ortodox rabbidiplomáját ezeket követően szerezte meg. Családi háttérre olyan, mint bármelyikünk, budapesti, neológ közösségből érkezett.

A „megrökönyödők és vitázók” sem a képességeit, sem elkötelezettségét, sem tudását nem kifogásolják. Kizárolag az ortodox rabbidiplomát! Pedig érdemes lenne picit belemondani, hány és hány neológ rabbi végzett a történelmemről reform rabbiszkolában vagy tanult ortodox jesivában, hogy aztán a magyarországi neológia legjelentősebb szereplőivé váljanak.

Binjomint a munkája alapján kell minősíteni. Első napjait – ismereteim szerint – jól indította. Feladatát úgy vält-

alta el, ha ragaszkodhat a mehicéhez (férfiakat és nőket elválasztó berendezési tárgy a zsinagógában – A szerk.), ehhez kérte a közösséget hozzájárulását, és megkapta. Maga a bűvös mehice számos neológ közösségen létezik. Megjegyzem, még a Dohány utcai zsinagógában is volt egy bátorralan kísérlet a bevezetésre, de azt a közössége nem fogadta el. minden rabbi alakítja a templomi szokásokat, de fontos, hogy a templomjárók egyetértésével és törvényeink betartásával tegye. Volt olyan zsinagógánk, ahol korábban orgona kísérte az istentiszleteket, aztán volt, ahol vegyes kórus énekelt, majd a helyi rabbik kezdeményezésére megváltoztak a szokások is.

Vajon a „megrökönyödők és vitázók” miért voltak oly csendesek, amikor két éven keresztül a Béth Jehuda zsinagóga rabbi nélküli működött? Vajon miért hallgatnak, amikor néhány neológ zsinagógában magyarul alig beszélő, a neológiai és a magyarországi zsidóság tradícióit, történelmét legkevésbé sem ismerő chábád rabbik működnek? Igen, a neológ rabbiatánálptás nehézségekkel küzd. Találunk már megfelelő külföldi rabbit, szerződésének aláírását megelőzően azonban elijeszették tőlünk. Most ugyanezt akarják tenni Binjominnal is. Meggyőződésem szerint akkor hibát követtünk el. Újra ebbe a folyóba nem szabadna belelépni.

Binjomin rabbit elkezdt dolgozni. Nem ő a felelős azért, hogy szétvert közösséget kell felépítenie, sem azért, hogy egy OR-ZSE-n végzett rabbinknak nem sikerült korábban e közösséget bizalmát elnyernie. Arra kérrek mindenkit, kizárolag elvégzett munkája alapján minősítük őt. Újra van rabbija egy sanyarú sorsú budapesti zsinagógának. Binjomin rabbit saját munkájáért, a rábizott közösségről felel, és a jövőbeni eredményeivel tud majd válaszolni a „megrökönyödőknek és vitázóknak”.

Üdvözlettel

**Heisler András Mazsihisz-elnök**

(A két írás a Szombat Online-on [szombat.org] jelent meg.)

## Dr. Gergely Anna: Az emlékezés arcai

Székesfehérvári és Fejér megyei holokausttúlélők tanúságtételei

A kézirat 19 visszaemlékezést tartalmaz, melyet mintegy 351 fénykép egészít ki. Az interjúlányok születési helyük, illetve későbbi életük során Székesfehérvárhoz, Fejér megyéhez kötődnek/kötődtek. Izraelből 3 tanúságtévő szerepel a kötetben.

A fehérvári zsidóságot 1944. június 14-én deportáltak a Szabó-teglagyár-ból, illetve munkaszolgálatosok voltak. A könyvben 4 ikerpár családjának és elhurcolásának története is megtalálható: ő Mengele ikrei voltak.

Az interjúk egy jelentős részét 25 ével előző kezdetem magnószalagra rögzítettem, majd a Steven Spielberg által alapított Soá Vizuális Történelmi Alapítvány magyarországi munkacsoportjának tagjaként filmeket készítettem. 5 filminterjút a Záchor Alapítvánnyal együttműködve dolgoztam, beválogattam a kötetbe.

A túlélőkkel, illetve családjaikkal való közös munka során néhány unikálisnak számító fotóalbum, máskor csupán 5-6 kép került elő – vagy egy sem. A képek rendkívül értesítők, mivel nemcsak fotótörténeti szempontból értekelhetők, hanem a holokaust előtti zsidó élet relikviái is.

Az anyaggyűjtés, a szakirodalom, a sajtó és a levéltári, hitközségi adatok komplex feldolgozása az interdiszciplináris kutatások számára is sok adattal szolgál. Ebből a szempontból különösen az interjúk első szerkezeti egysége, a családtörténet, a holokaust előtti életvilág bemutatása informatív. Ezek a mentalitás-történetre, a zsidó folklórra vonatkozó részletek a legarchaikusabbak, s egyben jó adalékkal szolgálhatnak egy dunántúli, asszimilált közösségi életre, elhurcolására, majd elpusztítására is.

A könyv egyik célja az emlékezés, az emlékkállítás, a hagyomány továbbadása, a tanítás. Emellett kiterjed az oral history történelmi forrásként való kezelésének problematikájára is (bevezető tanulmány).

A céltitűzések sorában fontos, hogy gimnáziumi segédanyagként is felhasználható.

Az élettörténeti interjúk feldolgozása, a tanításban való felhasználása alkalmat ad arra, hogy a diákok ne csak passzív szemlélőként, hanem befogadóként is ismerjék meg a zsidóság több ezer éves kultúráját, a soá-történeteket. Megszólítja/megszólíthatja a diákokat érzelmeli és intellektuális téren is, mert támogatja szellemi fejlődésüket, és segít nekik megkörözni saját identitásukkal, hozzásegíti őket a felelős személyével.

A holokaustoktatás olyan értékek közvetítésére ad alkalmat, amelyek segítségével megismerhetővé válik az elpusztított szükségek tágabb zsidó közössége élete. Továbbgondolásra készítet: Te mit tettél volna, mit tennélek, ha...? Ezekkel a kérdésekkel anno az egész magyar társadalomnak szembe kellett néznie.

A holokaustoktatás, annak speciális módszertana olyan fogalom-párok értelmezéséhez is hozzájárul, mint: előítéletek kontra tolerancia, totalitárius rendszer kontra demokratia, emberi jogok kontra emberi jogok megsértése, autonóm döntések kontra engedelmesség, kritikai gondolkodás kontra konformizmus, passzivitás kontra cselekvés, empátia kontra közömbösségek.

A tudományos apparátussal elláttan tanúságtételeket bemutató könyvek száma viszonylag kevés a holokaust-szakirodalomban, bár számos, visszaemlékezésekkel bemutató kötet jelent meg az utóbbi években. Ezek azonban nem levéltári kutatásokon alapulnak, és nem kezelik az oral history módszert a megfelelő forráskritikai szemléettel és gyakorláttal.

Kedves Híttestérek, Barátok, Vállalkozók!

Gergely Anna fenti könyve megjelenés előtt, nyomdai előkészítés

alatt áll. Kb. 670 oldal terjedelmű, 351 fotót, 19 ábrát, interjúkat foglal magában, sok családtörténeti vonatkozással. Előszavát Komoróczy Géza professzor írta, szaklektora Szita Szabolcs történész. Tervezett példányszám: 1000 db.

A Székesfehérvári Zsidó Hitközség támogatása mellé más források megkeresésén dolgozunk. Kérjük, amennyiben akár a családi vonatkozások, akár a téma iránt érdeklődő kutatók, barátok, pedagógusok, vállalkozók figyelmét felkeltettük, szíveskedjenek adományakkal hozzájárulni a könyv megjelenéséhez!

Amennyiben a felhívással, a témaival kapcsolatban kérdésük van, kérjük, keressék a szerzőt e-mailen: gergelyszfv@gmail.com

Gergely Anna elkülönített bankszámlaszáma a K and H Banknál, erre várjuk az adományokat a könyvkiadás céljára:

HU56 10402908-69535351-50481023

Utaláskor szíveskedjenek még odaírni:

BIC(SWIFT)kód: OKHBHUHBA

A közmény rovatba szintén kérjük feltüntetni „könyvkiadás, Gergely Anna”, valamint elérhetőségüket a további kapcsolattartás érdekében.

Köszönettel:

Dr. Gergely Anna

történész

Székesfehérvári Zsidó Hitközség

Elöljárósága nevében:

Barna Ágnes elnök

**ÚJ ÉLET**

a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének lapja  
1075 Budapest, Síp u. 12.  
Telefon/fax: +36-1-413-5537,  
+36-1-322-2829  
E-mail: [ujellet@mazsihisz.hu](mailto:ujellet@mazsihisz.hu)

Főszervező:  
Kardos Péter  
Olvasószerkesztő:  
Gábor Zsuzsa  
Kiadó tulajdonos:  
Mazsihisz  
Előfizetési díjak:  
Belföldön: 1 évre 9600 Ft  
Külföldre 13

# Rendhagyó konferencia, rendhagyó vendégek a Rumbachban

(Folytatás az 5. oldalról)

tív bűn és kollektív szégyen között – mondta. – A kormány túlzásokba esik, minden felelősséget szeret a németekre hárítani, hogy a felelősséget magáról elhárító tömeg lehetőleg rá szavazzon, és ez csapdahelyzetet teremt a tisztánlátás szempontjából. Holott a kollektív szégyennek van bibliai alapja, hiszen azt mondja az Úristen, hogy „megbüntetem az atyák vétkét a fiaikon harmad- és negyedízigen, és igalmasságot cselekszem azokkal, akik engem szeretnek”.

A tudós kifejtette: „ennek az igalmasságának a szempontjából kell látunk azt, hogy a kollektív szégyent fel kell vállalni még akkor is, ha az atyák bűnét nem mi magunk követtük el”.

– Nem mi vagyunk bűnösök, nem mi vétkeztünk, de ránk száll a szégyen – tette hozzá. – Hiszen gondoljuk csak meg, hogy amikor különdön az ötvenhatos magyar forradalomról beszélünk, akkor elismérő bologatásokat kapunk. Majd amikor megkérdezik, hogy de mi is volt nálatok negyvennégynyi, akkor mit mondunk? Ez az a helyzet, amikor a szégyen szembejön. És akkor bizony döntenünk kell, hogy megsértődünk ezen a kérdésen, vagy belátnunk, hogy mit tettek a felmenőink.

**Kardos Péter főrabbi:**  
Megkönnyebbültetem a gesztusaitoktól

Kardos Péter a beszédét a rá oly jellemző bőlcs szellemességgel kezdte:

– Kedves barátaim, ha egy rabbit a péntek este a zsinagógában talál, akkor nem mondhat más, csak azt, hogy sábbát sálon. De a sokat meg-

élő emberek tudják, hogy ebből csak a sábbát az, ami biztos...

Majd a német vendégekhez fordulva azt mondta:

– Hosszú ideje ismerem Jobst Bittnert és a munkásságát, s amikor meglátom, mindig egy régi francia film címe jut eszembe róla: Ha a világban mindenki ilyen volna!

Majd komolyra fordítva a szót, a főrabbi elárulta:

– Kényelmetlenül érzem magam. Hiszen itt állok előttetek én mint életben maradt áldozata annak az időnek, ami 79 éve lezajlott, itt állok mögöttem hatmillió mártírral, ti pedig itt ültök előttem, és megpróbáltok az együttérzésektről biztosítani. Engem, a túlélőt. C'est la vie! Ilyen az élet! Hiszen ti még nem is éltek a holokauszt alatt, következésképpen nem vagyunk egyforma helyzetben.



**Kardos Péter: a sábbát sáloból csak a sábbát biztos**

Kardos Péter leszögezte:

– Az az érzésem, hogy a mai nap kivételes és megismételhetetlen, ilyen hangulatot még nem éltettem át, s azt hiszem, nem is fogok. Hadd mondjam el, hogy megkönnyebbültetem a gesztusaitoktól. Elégedetten meggyek el azzal, amit hallottam. Tudom, hogy nem bocsánatra számítottok, mert én nem bocsáthatok meg azok nevében, akiket gyászolok. De az, hogy nyugodtabb szívvél és nyugodtabb lélekkel távozhatunk ebből a zsinagóból, az a ti érdemetek.

**Kácsor Zsolt/Mazsihisz.hu**

## Hírek, események röviden

– 1%. Kérjük, segíts személyi jóvedelemadója 1%-ával a már igen idős (88 év felettesi) Jad Vasem-kitüntetetteket, akik 1944-ben életük kockázatással mentették a zsidó ildözötteket. Köszönjük támogatását. Igaz Emberekért Alapít-vány. Adószámunk: 18040094-1-43.

## NAPTÁR

Április 18., kedd	Niszán 27. Jom hásoá
Április 21., péntek	Niszán 30. Újholt 1.  Gyertyagyújtás: 7.22
Április 22., szombat	Ijjár 1. Újholt 2.  Szombat kimenetele: 8.32
Április 25-26., kedd-szerda	Ijjár 4-5. Jom házikáron - jom háácmáut
Április 28., péntek	Ijjár 7. Gyertyagyújtás: 7.32
Április 29., szombat	Ijjár 8. Szombat kimenetele: 8.43

## Gyógyszer- és MR-támogatás igénylése

Az alábbiakhoz igényelhető támogatás:

1. Az újonnan szükséges váló, az átlagosnál drágább gyógyszer beszerzése 50 ezer Ft összeghatárig, egy hónapi adagot figyelembe véve. Ez a támogatás egyszeri, tehát nem folyamatosan értendő.

2. Magánjellegű MR-vizsgálat elvégeztetése, ha állami intézmény csak túl késői időpontra tudja vállalni. A támogatás felső határa 50 ezer Ft itt is.

Várjuk a rászorulók jelentkezését.

Részletesebb tájékoztatás a következő telefonszámon kapható: 06-1-321-3497, lehetőleg az esti órákban.

## Körzeteti Kitekintő



**Debrecen**

**Horovitz Tamás lett ismét az elnök**

Megtartotta 2023. évi közgyűlését a Debreceni Zsidó Hitközség, melyen elfogadták a 2022. évi beszámolót és a 2023. évi költségvetési tervezetet. Ezt követően a tisztújítás volt a napi rendi pont. A közösségi bízalmából Horovitz Tamás lett újból az elnök, aki 2007 óta tölti be ezt a tisztséget. A megválasztott elnök hivatallyétesek Kreislerné dr. Grósz Zsuzsanna és Heller Zsolt.

\*

### Vidám púrim program

Hitközségünk hagyományőrző, de vidámságot kedvelő közösség. Ez nyilvánult meg a Pásti utcai ortodox zsinagóga szakrális terében is, ahol hittestvéreink mellett szímpatizánsaink is velünk ünnepeltek.

A Megila meghallgatásának micvája – melyre három időpont is volt – nem merülhet feledésbe napjainkban sem! Akinek volt ideje, energiája, ennek a micvának minden a hárrom alkalommal eleget tehetett.

Műsor nélküli púrim Debrecenben nem létezhet. Még a Covid idején is együtt voltunk – Zoomon. Most a hagyományokhoz híven ünnepi műsor keretében emlékezett a hitközség.

Grósz Zsuzsanna már a közönség érkezésekor héber és izraeli dallamokat játszott zongorán. A ZS-faktor tagjai, valamint a nézők a helyükön előkeltek hozzá. A kivetítőn egész este a korábbi évek fergeteges jelmezesei jelentek meg nosztalgia-ként.

Púrimkor négy micvát kötelességi megtartani – ezen a napon sikeres teljesíténi a fennmaradt hámat: enni, inni, vigadni.

Horovitz Tamás, a hitközség elnöke üdvözölte a jelenlévőket, majd Puskás István alpolgármester köszöntőjében elmondta: Debrecen kultúrájának elválaszthatatlan része a Pásti utcai ortodox zsinagóga.

A bevezető programban púrimspíl keretében idézte meg Eszter könyvét a Kreisler házaspár. Ahaszáros, Eszter és Mordecháj perzsaszönyegen érkeztek a nézőkhöz. A paraván mögül hallhattuk a humoros történetet, melyet elől korhű báborok személyesítettek meg. A játék szereplőinek zárszava úgy hangzott, hogy nyugodtan térnék vissza Perziába, mert még Debrecenben az ádár 14-i púrim története. A jó hangulatot a közönség tapsa és nevetése jelezte.

Sztárvendégként most is Tordai Zoltán és zenekara lépett fel jiddis és klezmer dallamokkal. Fergeteges műsornak lehetett a tiszta publikum szem- és fültanúja. Itt kell kiemelni, hogy az együttest vezető Tordai Zoltán és Váradi Géza klarinét- és szaxofonművész tavaly kimagsoló tevékenysége elismeréseként Magyar Arany Érdemkereszt polgári tagozat kitüntetésben részesült.

Megtisztelés volt, hogy Grósz Zsuzsanna Tordai Zoltán felkérésére

a jiddis számoknál zongoristaként csatlakozhatott az előadóhoz. A jelmezekbe a kisebbek öltöztek be elsősorban. Korábban többen hódoltak ennek a szokásnak, és többen mérették meg magukat a versenyen. Egy közel-keleti ruhát viselő házas-pár illett a perzsa udvarhoz. A csemeték jól érezték magukat a gyermekszarokban, ahol arcfestés és kifestő várt a őket.

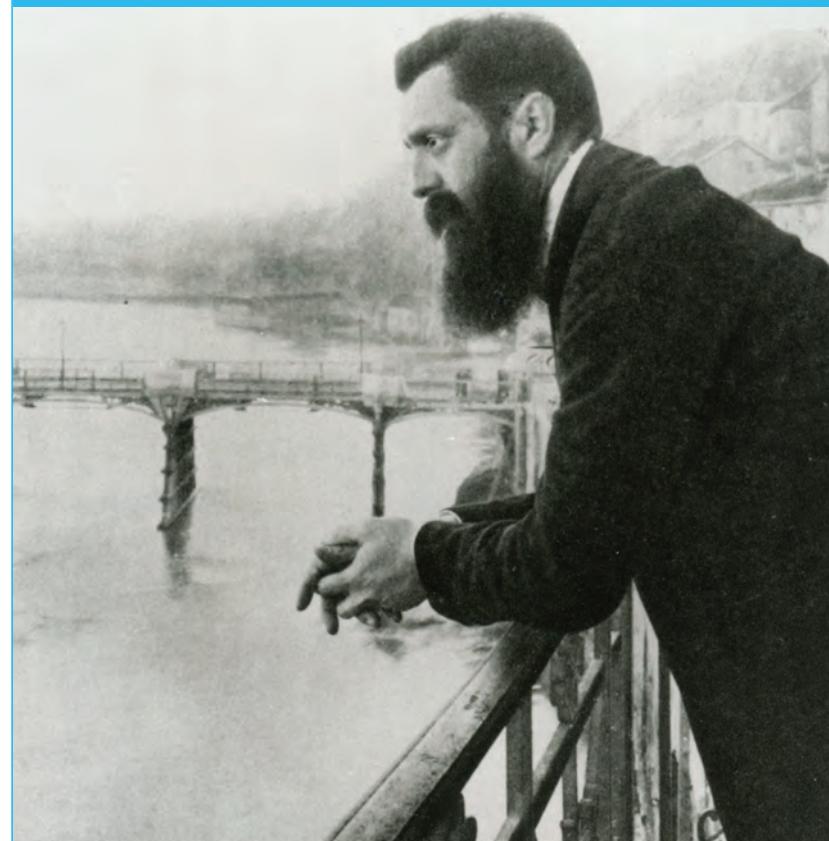
Nincsen púrim tombola nélkül. Számos ajándék került a szerencsésekhez. A sorsolásnál a jelmezvereny nyertesei segédekeztek.

Reméljük, hogy az ütemes és végzet nem éró tapstól a gonosz Hámán is megijedt, és örökre elkerüli hitközségeinket.

A fehér asztalról választott borral hittestvérek, barátok, régi és alkalmi ismerősök emelték poharakat a „lö chajimhoz”. A műsor után jölesett a nedű.

Kell ennél több ilyenkor?

## Herzl Tivadar örökül hagyta nekünk....



az Ön Öröksége  
is hozzájárulhat e célhoz.  
**Keren Hayesod UIA,**  
a szervezet, amely Izrael részére gyűjt adományt.



Tölünk megtudhatja hogyan  
E-mail: eli.keidar@kerenh.hu  
Telefax: +972-4-6263636  
Mobil: +36-30-8487380

